

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi

Mehmet Nuri Gömleksiz*
Elif Cüro**

Özet

İlköğretim çağındaki çocukları etkin ve sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirmeyi hedef alan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, çocukları toplumsal yaşama hazırlamaktadır. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerleri bireylere kazandırma hedeflenmiştir. Betimsel nitelikteki bu araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum gibi değerlere ilişkin İlköğretim öğrencilerinin tutumları ortaya konmuştur. Araştırma, 2009-2010 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Diyarbakır ili Ergani ilçesinde bulunan 14 ilköğretim okulunda yürütülmüştür. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen beşli Likert tipi bir ölçek ile 652 kız, 708 de erkek olmak üzere toplam 1360 tane 7.sınıf öğrencisinden toplanmıştır. Ölçeğin geçerlik güvenirlik hesaplamaları yapılmış ve Cronbach Alpha güvenirlik kat sayısı 0,98, Spearman-Brown korelasyon katsayısı 0,97, Guttman split-half değeri ise 0,97 olarak bulunmuştur. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilere belirtilen değerleri kazandırmada etkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Değerlere ilişkin öğrenci tutumlarında ailenin gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken, okulların sosyo-ekonomik düzeyi ve cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmiştir. Değer eğitimi etkili biçimde uygulamak için okullardaki resmi öğretim programlarının yanı sıra okulun örtük programından da yararlanılmalıdır. Okul-aile işbirliği geliştirilmelidir. Değer eğitimi sürecinde etkinlikler düzenlenirken, öğrencilerin sınıf düzeyleri dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim; Sosyal Bilgiler; Duyuşsal Özellik; Değer; Tutum

* Doç. Dr., Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Elazığ nurigomleksiz@yahoo.com

** Elif CÜRO, Anadolu Öğretmen Lisesi, Ergani e-curo@hotmail.com

An Assessment of students' attitudes towards values in Social Studies curriculum

Mehmet Nuri Gömleksiz*
Elif Cüro**

Abstract

Social Studies curriculum, which aims at training elementary school students as effective and responsible citizens, prepares them for social life. In this direction, the students are wanted to gain the values included in the Social Studies curriculum. With this descriptive study we determined elementary school students' attitudes towards patriotism, cultural values, respect, environment and nature, responsibility and scientific attitude. The study was administered in 14 elementary schools in Ergani, Diyarbakır, during fall term of 2009-2010 academic year. Data for this descriptive study were collected through a 24-item five-point Likert-type scale, developed by the researchers, from a total of 1360 (652 female and 708 male) seventh grade students. Validity and reliability of the scale was calculated and Cronbach Alpha was measured to be 0,98, Spearman-Brown correlation coefficient was measured to be 0,97 and Guttman split-half value was calculated to be 0,97. Social Studies curriculum was determined to be effective to cause the students gain the values. While no statistically difference was found among the attitudes of students towards values in terms of income variable, statistically significant differences were found in terms of socio-economic level of the schools and gender of the students. In order to implement values education effectively, it is offered to benefit from hidden curriculum of the school as well as formal curriculum. Home-school coordination should be improved. Class level of the students should be taken into consideration in values education process.

Keywords: Elementary School; Social Studies; Affective Features; Value; Attitude

* Assoc. Prof. Dr. Firat University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Elazığ
nurigomleksiz@yahoo.com

** Anatolian Teacher High School, Ergani e-curo@hotmail.com

Giriş

Günümüz dünyasında yaşanan siyasi, sosyal, kültürel değişim ve gelişmeler sonucunda bireylerin etkili ve verimli iletişim kurup, yaşanan sorunlara etik kurallara uygun bir şekilde çözüm üretebilmeleri için değer eğitimi oldukça önemlidir (Kale, 2007: 316). Bireyi ve toplumu tanıma ve tanımlamada kullanılan, davranışları yönlendiren, birey ve toplum açısından varlık ve devamlılık sağlayan ölçütlere değer denilmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Değer; istenilen, ilgi ve ihtiyaç duyulan bir şey olup aynı zamanda olması gerekeni ifade eden bir kavram olarak da ifade edilir (Bolay, 2007: 60). Ayrıca değerler, inançlar bütünü olarak da ifade edilmektedir. Tümüyle nesnel değerlerdir ve etkinlik kazandıklarında duygularla bütünlük oluşturur. Yani değerler duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Değerler bireyin amacına ulaşmasındaki davranış biçiminde etkili olmaktadır (Çetin, 2004). “Değerler bireylerin toplum içerisinde hayatını teminat altına almayı sağlayan, onların yaşamlarını kolaylaştıran toplumsal davranış kalıplarıdır” (Özkan, 2009: 1128). Değerler, bilgi, duygu ve davranış boyutları ile bir bütünlük sergilemektedir. Toplamlar ve bireyler farklı değerlere sahip olmalarına rağmen değerler yapı, mantık ve işlev bakımından aynı özellikleri içermektedir (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Değerler aynı zamanda sosyal dayanışma oluşturmak suretiyle toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlerler (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009: 107).

Bireyin toplum içerisindeki konumunun belirlenmesinde, başkalarıyla etkili iletişime geçmesinde ve sosyal konumunun belirlemesi için uygun ortamın hazırlanmasında sahip olduğu değerler etkindir (Yazıcı, 2006: 5). Değer eğitiminde, ahlaki gelenek, adalet, iyi ve doğrunun anlaşılması, çıkarımda bulunmak, şefkatli olmak, fedakârlık göstermek, özverili olmak, kendi duygu ve davranışlarını kontrol altına almak, alçak gönüllü olmak gibi değer ve uygulamalar yer almaktadır. (Akbaş, 2008: 22).

İnsanların ahlaki özünde oluşan değerlerin bazıları evrenseldir. Yani bu değerler bir toplum için değil tüm toplumlar için önemlidir. Adalet, eşitlik, özgürlük, insana saygı, dürüstlük, çalışkanlık vb, tüm insanlar için aynı değere ve öneme sahiptir. Bu nedenle evrensel değerlerin insanlar tarafından korunması ve yaşama geçirilmesi yönünde sorumlulukları vardır (Doğan, 2001: 231). Bazı değerler bir topluma veya bir ulusa ait

değerlerdir. Bu değerler toplumdaki bireyleri bir arada tutan en önemli etkenlerdir. Bir bütün olarak toplumun gelişmesi için bu ortak değerlerin toplumsal yaşama katkı sağlayacak nitelikte olmaları önemlidir (Erden, tarihsiz: 1). Örneğin, devlet, millet, vatan, dil, gelenek ve görenekler, ordu ve mili marş, bayrak ve milli bayramların oluşturduğu ulusal simgeler ulusal değerlerdir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 72). Çünkü bir milletin dili, ulusal marşı, ulusal anıtları, ulusal bayramları, bayrağı gibi ulusal simgeleri, kahramanları, gelenekleri ve görenekleri gibi ulusal değerleri onu diğer milletlerden ayıran kültürel farklılıklarıdır (Evin ve Kafadar, 2004: 296; Deveci ve Dal, 2006). Nitekim öğretmen adayları üzerinde yapılan bir araştırmada bayrak, dil, millet, gelenek-görenek, ulusal marş, tarih, atalarımız, vatan ve milli bayramların ulusal değerler olarak belirtildiği ve benimsendiği ortaya konmuştur (Deveci ve Dal, 2006).

Ulusal değerler bir toplumu ayakta tutan ve korunması gereken önemli dinamiklerdir. Bunlar toplumsal yapı içinde ulusal birlik duygusunun gelişmesine ve etkili biçimde sürdürülmesine katkıda bulunurlar. Kızılçelik'in de (1994) vurguladığı gibi paylaşılan değerler toplumların oluşup gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede Çınar (2010), bireylerin ahlâkî ve kültürel değerlerinin gücü ile ulusal birlik duygusunun gelişmişliğinin, psiko-sosyal gücün etkisini artırdığını vurgulamakta ve toplumun tarihten getirdiği maddi ve manevi değerlerin farkında olmasının psiko-sosyal gücü artırdığını belirtmektedir. Birey bu gücü aileden alır, ilk ve orta öğretimde geliştirir ve bu konudaki eğitimini açık ve örtük biçimde ömür boyu sürdürür.

Bir toplum içinde değerler gruptan gruba veya bireylere göre değişebilir. Ancak bazı değerler vardır ki bunlar toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Bunlar milli ve kültürel değerlerdir. Toplum içindeki bireylerin davranış ve tutumlarını en çok bu değerler etkiler (Erden, 2004: 94). Toplumların bireyleri tarafından benimsenen ve paylaşılan değerlerin çokluğu ve bağlayıcılık gücünün fazla olması sonucunda güçlü toplum olma hedeflerine ulaşılabilir (Yeşil ve Aydın, 2007: 68). Değerlerin sahip olduğu özellikler şunlardır (MEB, 2005: 87):

- Toplum ve bireyler tarafından benimsenir ve bütünleştiricidir.
- Toplumun ve bireylerin menfaatine yönelik inanılan ölçütlerdir.
- Bilinç, duygu ve heyecanları içeren yargılardır.
- Bireyin bilincinde olan ve davranışı yönlendirendir.

- Değerler normu içermektedir.

Bireylerin sahip olduğu değerler, doğuştan getirilen bir özellik olmadığından ancak yaşamın içinde geliştirilir. Kişiliği, bakış açısını, davranışları belirleyen ve bireyin tanınmasında temel ölçütler olarak işleve sahip olacak değerleri, birey yaşamın içinde farklı zamanlarda planlı ve plansız bir şekilde öğrenecektir (Yeşil ve Aydın, 2007: 71). Değerler aileden, yakın çevreden, yazılı ve görsel materyallerden taklit, model alma, ya da okuma yolu ile öğrenilmektedirler (Şen, 2008: 764–765). Bu nedenle bireyin belirli değerlerin farkında olması, yeni değerler üretmesi, benimsemesi, kişiliğini bu değerlere göre oluşturarak bunu davranışlarında göstermesi eğitim ile gerçekleşir. Bu eğitim ise değerler eğitimi olarak ifade edilmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007: 71). Günlük yaşam içinde, örgün eğitim kurumlarında sistematik bir düzen ve program içinde değer eğitimi yapılmaktadır (Şen, 2008: 764–765). Bireyi hayat hazırlama ve kişiye vatandaşlık becerilerini ve değerleri kazandırma işlevi eğitim kurumlarında eğitim programları aracılığıyla yürütülür. Bu işlev hem her dersin genel amaçları hem de hayat bilgisi, sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi gibi öğretim programlarıyla yerine getirilir (Akengin, Sağlam ve Dilek, 2002: 3).

Değerler bakımından yeterince olgunlaşmayan veya değer olguları gelişmeyen birey, hem kendilerine hem de çevresindeki diğer kişilere karşı zarar verici eylemlerde bulunabilir (Doğanay, 2006: 257). Bu nedenle değer eğitimi, eğitim sistemi içinde çok önemli bir yere sahiptir. Aile, toplum ve okulların başlıca amacı temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir. Bu açıdan okulların genel amacı, akademik açıdan başarılı ve temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir (Ekşi, 2003: 79). Ayrıca değer eğitiminin, milli kimliğin korunmasında ve geliştirmesinde çok büyük rolü vardır (Tozlu ve Topsakal, 2007: 180). Değer eğitimi ile bireylerde sahip olması gereken değerler ve tutumlar geliştirilerek onların değerler bakımından olgunlaşmaları sağlanmaktadır. Değerler eğitiminin en önemli özellikleri şu şekildedir (Kale, 2007: 319):

1. *Bireyleri evrensel (etik) ve kültürel değerlere ve bunların önemine ilişkin bilinçlendirmek,*
2. *Demokratik tutumlarla, hoşgörüyle çok kültürlülüğü ilişkilendirmek,*
3. *Tüm değerleri insanın varlık şartları ve olanaklarını geliştirme ölçütüyle değerlendirmek,*

4. Etik değerlere ilişkin somut problemlerden hareketle hayatı bilgiye ve/veya bilgiyi hayata dönüştürmek

Toplumsal ilişkileri düzenleme, toplumsal gelişmeyi sağlama ve bireylerin davranışlarının etik olmasını sağlama gibi birçok işlevi olan değerlerin öğretimi her zaman eğitimciler tarafından dikkate alınmıştır. Değerler eğitimi eğitim programlarıyla ya da örtük programlarla sunulmuştur. Eğitim programlarında yer alan değer eğitimi doğrudan değer öğretimi olarak ifade edilmektedir. Doğrudan değer öğretiminin, derslerin içinde farklı öğretim yöntem ve tekniklerle planı bir şekilde öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır. Örtük program ile öğretilen değer eğitimi, okul ortamındaki kurallar, yönetimin ve öğretmenlerin tutum ve davranışları vb. şeyler ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örtük programda değer eğitimi plansız, programsız bir şekilde yapılmaktadır. Planlı veya plansız bir şekilde yapılan değer öğretiminde öğretmenlerin önemli görevleri vardır. Öğretmen sadece dersin içeriğini öğretmenin yanında öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve sosyal yönden gelişimini de etkilemektedir (Akbaş, 2009: 404). Öğretmenlerin değer yargılarının öğrenciler üzerinde önemli bir etkisi vardır. Yılmaz'ın (2009) Halstead ve Taylor'dan (2000) aktardığına göre öğretmenler değerleri kendi rollerinin bir bölümü olarak görmek istememelerine rağmen, öğrenciler öğretmenlerinin değer yargılarından mutlaka etkilenirler. Bu nedenle değer eğitimi-öğretimi sadece teori değil, aynı zamanda uygulamayı da içermelidir (Tozlu ve Topsakal, 2007: 181).

Değer eğitiminin öğrencilerin yaşamında daha anlamlı ve kalıcı olması için okulun yanında aile ve çevre tarafından desteklenmesi gerekir. Değer eğitimi ile öğrenciler iyi-kötü, doğru-yanlış anlayabilmektedirler. Bu anlamlandırmanın sonucunda olumlu aile, okul ve sınıf ortamı gelişmektedir. Yanlış ile doğruyu, iyi ile kötüyü ayırt edebilen, almış olduğu kararların sorumluluğunu üstlenen bireyler kendileri ve çevreleri için olumlu bir gelecek oluşturabilirler. Değer eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır (Deveci, 2008:199):

- ✓ Değer eğitiminde en büyük sorumluluk öğretmenin olduğu için öğretmen öğrencilere model olmalıdır.
- ✓ Değer eğitiminde anlamlı ve kalıcı öğrenme için okul, sınıf ve aile ortamı olumlu bir yapıya sahip olmalıdır.

- ✓ Değer eğitimi sadece planlanmış eğitim programları ile sınırlı olmadığından dolayı okulun örtük programından da faydalanılmalıdır.
- ✓ Değer öğretimi tek bir yaklaşımla değil hem dolaylı hem de doğrudan öğretim ve yaklaşımları ile yapılmalıdır.
- ✓ Okul -aile işbirliği yapılmalıdır.

Değerler, bireylerin yaşantılarını içermekte ve bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenlemede büyük etkiye sahiptir. Bundan dolayı değer eğitiminde, bireyin yaşantı ve eylemlerinin sevgi, saygı, dürüstlük, güven, özgürlük, doğruluk gibi etik değerler çerçevesinde, her zaman değerlerin bilgisini de dikkate alarak hareket etmenin önemi belirtilir (Kale, 2007: 319).

Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerler

Eğitim programlarının genel amacı sorumluluğunu bilen, etkin vatandaş ve insan yetiştirmektir. Bu çerçevede belirlenen amaçlar, genelde duyuşsal davranış özellikleri olan tutum, değerler ve kişilik özelliklerinden oluşmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 174). Başlangıçta, ülkelerin vatandaşlık anlayışı, mevcut toplumsal düzeni benimseyen ve onu sorgulamadan kabul eden, sorumlu vatandaş yetiştirmeyi amaçlıyorlardı. Günümüzde yaşanan küresel gelişmeler, vatandaşlığın boyutlarını genişletmiştir. Günümüz vatandaşlık anlayışında ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getirmenin yanı sıra bütün insanlığa karşı kendisini sorumlu hisseden, evrensel bilince sahip vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Kısaca bir dünya vatandaşı yetiştirmektir. Dünya vatandaşı, insanlık gözüyle olaylara bakabilen ve gelecek nesillere sürdürebilir bir yaşantı bırakmaya çalışan evrensel bir kişilik olarak da ifade edilir (Kan, 2009: 25). Bunun yanı sıra küresel bir yapı kazanan dünyada, Türk öğrencilerin, ülkemizin içinde bulunduğu coğrafi konumu gereği yakın çevre ve Dünya'daki gelişmeleri izleyen, olayları analiz eden ve bu analizlerden sonuçlar çıkan bireyler olmaları gerekmektedir (Açıkalın, 2010: 1233).

Tüm toplumlar eğitim yoluyla hem ülkesi hem de dünya için mevcut toplumsal değerleri sorgulayarak yeni değerler üretebilen, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen vatandaş yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra bireyin duygularını içeren duyuşsal özellikler de eğitimde oldukça önemlidir. Bireylerin eğitiminde, bireylere bir takım nesne ve olaylara

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

karşı olumlu veya olumsuz duyguların kazandırılması ve toplum tarafından istenilen değer ve tutumların aktarılması duyuşsal hedeflerle ilgilidir. Bu hedeflere ulaşmak için yapılan eğitim ise duyuşsal eğitimidir. Duyuşsal eğitim genelde ahlak eğitimi, karakter eğitimi, değer eğitimi vb. anlamlarında kullanılmaktadır (Bacanlı, 2006: 13–14). Milli Eğitim Temel Kanun’unda yer alan genel amaçlarında ifade edilen özellikler ve değerlerin Sosyal Bilgiler dersinin özünü ifade ettiği görülmektedir (Sözer, 1998: 22). Ayrıca toplumun sorumlu bir üyesi olan çocukların toplumsallaşmaları ve toplum içinde demokratik değerlere bağlı bir yaşam sürmeleri için Sosyal Bilgiler öğretim programı oldukça önemli bir yere sahiptir (Bağcı, 2007: 41).

Sosyal Bilgiler; Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgiler ışığında ilköğretim çağındaki çocuklara toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırarak iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir öğretim programıdır (Erden, Tarihsiz: 8). Sosyal Bilgiler dersi bir değer eğitimi dersidir. Gerek içeriğinin tarihsel bir nitelik taşıması, gerekse değişik kültür ve yaşam hikâyelerini anlatması ve çok disiplinli bir yapıya sahip olması açısından değer öğretimi bakımından önemlidir (Kan, 2010: 140). Sosyal Bilgiler öğretim programı aynı zamanda mili menfaatleri merkeze alan bir özellik taşımaktadır (Yazıcı, 2009: 432). Nitekim 2004’de yenilenen ilköğretim programında Sosyal Bilgiler Öğretimin vizyonu şu şekilde belirtilmiştir:

“Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonu, 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir” (MEB, 2006: 25).

Sosyal Bilgiler dersi bir vatandaşlık eğitimi programı olduğundan, etkin vatandaş yetiştirmek için duyuşsal eğitim yani değer eğitimi oldukça önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında, değer “bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar” (MEB, 2005: 87) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde yer alan beceri ve değerlerden

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

yaratıcılık eleştirel düşünme, karara katılım, empati, hoşgörü, ekip çalışmasına yatkınlık, iletişim ve öğrenme becerileri, demokratik olma gibi beceriler ile sorumluluk, özgüven, farklı düşüncelere saygı, çevre duyarlılığı gibi değerler arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır (Doğan ve Sezer, 2009: 509).

Değer eğitimi ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, hazırladığı ilköğretim programında değer eğitimine dönük olarak başlıca 1) değer açıklamak, 2) ahlaki muhakeme, 3) değer analizi ve 4) gözlem yoluyla öğretim yaklaşımlarını öneri olarak sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi doğrudan değer eğitimine yer vermiştir. Sosyal Bilgiler dersi değer eğitimi ile öğrencilere; toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için belli değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. MEB (2005: 87) tarafından belirlenen programın temel değerleri Çizelge 1’de görülmektedir

Çizelge 1: Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Temel Değerler			
Adil olma	Dayanışma	Aile birliğine önem verme	Bilimsellik
Bağımsızlık	Saygı	Yardımseverlik	Hoşgörü
Çalışkanlık	Barış	Misafirperverlik	Sevgi
Duyarlılık	Temizlik	Sağlıklı olmaya önem verme	Sorumluluk
Estetik	Dürüstlük	Vatanseverlik	

Çocuğa demokratik toplumun gerektirdiği etkin ve özgür yurttaş kimliği kazandırmak için bireylerin kendisine, diğer bireylere, doğaya değer veren, kendisini yaşadığı toplumun ve dünyanın bir parçası olarak gören ve topluma katkıda bulunabilme bilince sahip bireyler olarak yetiştirilmesi gerekir. Bireyleri bu bilinçte yetiştirebilmek için okul çağının ilk yıllarından başlayarak toplumsal hayatın işleyişi, toplumsal değerler, toplumsal sorunları ve çözümleri hakkında bilgi ve beceri kazandırılmalıdır (MEB, 2006: 41). Ayrıca demokrasinin yaşatılması, daha iyiye götürülmesi için demokratik davranışların kazandırılması yanı sıra kurallara uymanın önemi, birlikte çalıştığı, yaşadığı arkadaşlarına karşı anlayışlı davranma, karşı görüşte olanlara tolerans gösterme gibi özelliklerin kazandırılması gerekmektedir (Güven, Apaydın Timur ve Işık, 2005: 13). Sosyal Bilgiler dersinin önemli görevlerinden biri de çocuklara bu değerleri öğrenmelerini sağlayarak, demokratik yaşantıların onlara küçük yaşlardan itibaren kazandırılmasını sağlamaktır (Sözer, 1998: 8).

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Sosyal Bilgiler dersi toplumsal yaşamla ilişkili olduğundan, öğrenci, içinde bulunduğu toplumsal yaşamı yakından tanıma fırsatı bulacaktır (Deveci ve Çengelci, 2006: 140). Bu ders ile öğrencilerde diğer insanlara değer gösterme, empati geliştirme, farklı yaşam biçimleri ve kültüre sahip bireylere saygı ve hoşgörü geliştirme gibi değerlerin gelişimi de sağlanır. Ayrıca öğrencilerin, ekonomi, kültür ve devlet gibi insan sistemleri ile ilgili görüş geliştirmelerine, problem çözme, eleştirel düşünebilme, yaratıcılık becerilerinin gelişimine, insanların nasıl iletişim kurduklarını anlamalarına, gelecek bilincinin oluşturmalarına katkı sağlar (Yılmaz, 2006: 103). Kısaca Sosyal Bilgiler dersi; çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, yurdunu ve ulusunu seven, görev ve sorumluluk sahibi, bilimsel düşünebilen, hoşgörülü ve demokrat, tutumlu, üretken yasalarla uyan, insana ve çevreye saygılı, yardımsever ve Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı bireyler yetiştirilmesini sağlar (Otluoğlu, 2004: 295). Ayrıca toplum mühendisliği görevini üstlenen Sosyal Bilgiler dersinin yıkılan kültür ve değerlerimizi iyileştirme gibi bir görevi vardır (Bağcı, 2007: 41).

Ülkemizin ve milletimizin geleceği açısından hayati önem taşıyan Sosyal Bilgiler dersinde belirtilen değerlere ulaşılması oldukça önemlidir. Çünkü bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirildiği takdirde, Sosyal Bilgiler dersinin evrensel amacı olan sorumlu insan, etkin vatandaş yetiştirme amacına ulaşılır. Bu nedenle büyük önem taşıyan Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitiminde hassasiyetle durulması gerekmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerlere karşı öğrenci tutumlarını belirlemektir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı, modeli, evren ve örnekleme, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler üzerinde durulmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Diyarbakır- Ergani ilçesi merkezindeki ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere karşı tutumlarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen alt amaçlar şunlardır:

1. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **vatanseverlik değerine** ilişkin ilgili tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
2. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **kültürel değerlere** ilişkin tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **saygıya** ilişkin tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **çevre ve doğaya** ilişkin tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
5. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **sorumluluğa** ilişkin tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
6. İlköğretim öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan **bilimselliğe** ilişkin tutumları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırma Modeli

Araştırma, Diyarbakır ili Ergani ilçe merkezinde bulunan ilköğretim okullarında 7. sınıfa devam eden öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere karşı tutumlarının belirlenmesine dayalı olup, betimsel nitelikte bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, 2009–2010 eğitim-öğretim yılında, Diyarbakır İli Ergani İlçe Merkezindeki ilköğretim okullarının 7. sınıflarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına sadece 7. sınıf öğrencilerinin alınmasının nedeni, bu sınıf düzeyindeki öğrencilerin 4.sınıftan itibaren Sosyal Bilgiler dersini alıyor olmalarından ve 7. sınıf düzeyine gelinceye kadar hedeflenen değerleri kazanmaları beklendiğinden kaynaklanmaktadır. Araştırma evreninde toplam 14 ilköğretim okulu yer almaktadır. Evrenin tümü örneklem

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

olarak alınmıştır. Bu nedenle ayrıca örneklem seçimine gidilmemiştir. Araştırma evreninde yer alan öğrencilere ilişkin bilgiler Çizelge 2’de sunulmaktadır.

Çizelge 2: Araştırma Evreninde Mevcut ve Ulaşılan Öğrenci Sayısı								
Cinsiyet	Mevcut Öğrenci Sayısı		Ön Analiz		Asıl Uygulama		Ulaşılan Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kız	804	48,09	49	44,55	652	47,94	701	47,69
Erkek	868	51,91	61	55,45	708	52,06	769	52,31
Toplam	1672	100,00	110	100,00	1360	100,00	1470	100,00

Araştırma evreninde 804’ü kız, 868’i de erkek olmak üzere toplam 1672 öğrencinin bulunmaktadır. Ölçeğin uygulaması sırasında çeşitli nedenlerle okula gelmeyen 202 öğrenci araştırma kapsamı dışında kalmış ve toplam 1470 öğrenciye ulaşılmıştır. Ulaşılan 1470 öğrencinin 110’u faktör analizi işlemlerinde, 1360’ı da asıl uygulamada yer almıştır. Bu sonuçlara göre araştırma evreninin 87,92’sine ulaşıldığı ifade edilebilir. Araştırmanın asıl uygulama sürecinde 652 kız, 708 de erkek öğrenci yer almıştır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından bir tutum ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek geliştirilirken önce konu ile ilgili olduğu düşünülen literatür incelenmiş ve MEB (2005: 87) tarafından öğrencilere kazandırılması hedeflenen adil olma, bağımsızlık, çalışkanlık, duyarlılık, estetik, dayanışma, saygı, barış, temizlik, dürüstlük, aile birliğine önem verme, yardımseverlik, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, vatanseverlik, bilimsellik, hoşgörü, sevgi ve sorumluluk temel değerleri altı alt boyutta gruplandırılmıştır. Bu grupta yapılırken yukarıda belirtilen değerlere yer verilmeye çalışılmıştır. Bu alt boyutlar vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsellik olarak sıralanmaktadır. Hazırlanan maddeler için ilköğretimde çalışan beş tane Sosyal Bilgiler dersi öğretmeninin görüş ve düşünceleri alınmıştır. İncelenen literatür sonucunda elde edilen bilgiler ile öğretmenlerden gelen görüş ve düşünceler doğrultusunda 30 maddelik taslak ölçek hazırlanmıştır.

Hazırlanan taslak ölçek içerik ve ifade özellikleri açısından, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde üç öğretim üyesinin görüş ve değerlendirmesine

sunulmuştur. Uzmanlar tarafından incelenen ve gözden geçirilen taslak ölçekte, gelen görüş ve eleştiriler doğrultusunda gereken düzeltmeler yapılmış ve ölçek ön deneme için uygun hale getirilmiştir.

Hazırlanan ölçek geçerlik ve güvenirlik analizleri için random yöntemiyle yukarıda belirtilen dokuz okulun 7. sınıfına devam eden 110 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçekler araştırmacılar tarafından okullara bizzat gidilerek elden dağıtılmış ve öğrencilere ölçekleri doldurmaları için belirli bir süre verilip, ölçekleri doldurmaları sağlandıktan sonra yine aynı yolla toplanmıştır. Sonuçların genellenebilirliğinin sağlanması düşüncesiyle, okulların sosyo-ekonomik düzeyi ve cinsiyet bakımından dengeli bir sayının oluşturulmasına özen gösterilmiştir.

Okulların sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesinde, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğündeki yetkililerin görüş ve değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Bunun yanı sıra okulların yerleşim alanları, öğrenci profilleri ve okul yöneticilerinin görüşleri de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca öğrencilere ailelerinin aylık gelirleri konusunda yöneltilen soruya bağlı olarak alınan cevaplar da belirleyici unsurlar arasında yer almıştır. Bu noktalardan hareketle, okullar sosyo-ekonomik açıdan üst, orta ve alt düzey olarak üç grupta ele alınmıştır.

Ön analiz aşamasında ölçeğin uygulandığı öğrenciler, ölçek daha sonra asıl çalışma grubuna uygulandığında, kapsam dışında bırakılmıştır. Ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısı 0,92, Bartlett Testi ise 4043,402 olarak hesaplanmış ve bu sonuç 0,05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Verilerin faktör analizine uygunluğu için KMO katsayısının 0,60'dan yüksek olması ve Bartlett testinin de anlamlı çıkması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda verilerin faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir.

Ölçeklerin faktör yapılarını belirlemek amacıyla, maddelere ayrı ayrı faktör analizi yapılarak faktör yükleri belirlenmiştir. Faktör yükü 0,35 ve 0,35'den büyük olanlar seçilmiş ve 30 maddeden toplam 24 maddenin işler durumda olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre maddelerin faktör yükleri 0,57 ile 0,95 arasında çıkmıştır. Faktör analizi sonucunda altı faktör belirlenmiştir. Buna göre, ilk dört faktörde dörder madde, 5. faktörde beş madde, 6. faktörde de üç madde toplanmıştır. Belirlenen bu faktörlere anlamlı isimler verilmeye çalışılmıştır. Buna göre 1. faktör “Vatanseverlik”, 2. faktör “Kültürel Değerler”, 3. faktör

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

“Saygı”, 4. faktör “Çevre ve Doğa”, 5. faktör “Sorumluluk” ve 6. faktör de “Bilimsellik” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına giren maddeler ve bunlara ilişkin hesaplanan güvenirlik katsayıları Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3: Alt Ölçeklerin Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları		
Alt Ölçekler	Madde No	α
Vatanseverlik	4,5,14,23	0,79
Kültürel Değerler	3,13,15,21	0,81
Saygı	1,2,20,22	0,76
Çevre ve Doğa	6,7,18,24	0,75
Sorumluluk	8,9,16,17,19	0,83
Bilimsellik	10,11,12	0,74

Çizelge 3’te görüldüğü gibi alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları 0,74 ile 0,83 arasında değişmektedir. Bu sonuçlar ölçeğin her bir alt boyutunun güvenilir olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra ölçeğin tüm olarak güvenirliği Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı, Spearman-Brown korelasyon katsayısı ve Guttman split-half güvenirlik formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Tüm ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik kat sayısı 0,98, Spearman-Brown korelasyon katsayısı 0,97 ve Guttman split-half değeri ise 0,97, Cronbach alfa değeri ilk 12 maddeden oluşan birinci parça için 0,97, son 12 maddeden oluşan ikinci parça için ise 0,94 olarak hesaplanmış ve bu hesaplamalar sonucunda da ölçek güvenilir bulunmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

Ön uygulamanın yapıldığı okullardaki öğrenciler dışındaki araştırma örnekleminde yer alan 7. sınıf öğrencilerine hazırlanan tutum ölçeği araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Öğrencilere ilişkin kişisel verilerin analizinde yüzde ve frekans teknikleri kullanılmıştır. Verilerin Cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmasında önce normal dağılıma uygunluk testi (Levene Testi) yapılarak varyansların homojenliği test edilmiştir. Dağılımın normal olduğu durumlarda bağımsız gruplar t testi, dağılımın normal olmadığı durumlarda Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Okulun sosyo ekonomik düzeyi ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerine ilişkin yapılan karşılaştırmalarda da yine normal dağılıma uygunluk testi yapılarak varyansların homojenliği test edilmiştir. Dağılımın normal olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi, dağılımın normal olmadığı durumlarda ise Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır. Kruskal Wallis H testi sonucunda anlamlı farklılığın belirlenmesi durumunda

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

grupların ikili kombinasyonları yapılarak farkın kaynağının belirlenmesi için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın belirlenmesi durumunda farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini ortaya koymak için scheffe testi uygulanmıştır. Veri toplama araçlarında yer alan her bir maddenin gerçekleşme düzeyini belirlemek için “Tamamen (5), Çok (4), Biraz (3), Çok az (2), Hiç (1)” dereceleri kullanılmıştır. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında; 1.00-5.00 arasındaki ortalama değerleri şu şekilde belirlenmiştir: (Tamamen: 4,21-5,00; Çok: 3,41-4,20; Biraz: 2,61-3,40; Çok az: 1,81-2,60; Hiç: 1,00-1,80).

Bulgular

Bu bölümde araştırma ile elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Çizelge 4’de vatanseverlik alt boyutuna ilişkin olarak öğrenci tutumlarının aritmetik ortalaması ve standart sapmaları yer almaktadır.

Çizelge 4: Vatanseverlik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumların Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
4	Ülkemi ve milletimi severim.	4,38	0,81
5	Geçmiş tarihim ile gurur duyarım.	4,01	1,02
14	Ülkenin bağımsızlığı benim için önemlidir.	4,14	0,97
23	Ulusal değerlere önem veririm.	4,02	1,03
Toplam		4,14	0,66

Öğrencilerin vatanseverlik alt boyutuna ilişkin Çizelge 4’deki öğrenci tutumları incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin en çok ülkesini ve milletini sevmeye yönünde olumlu tutum geliştirdikleri ($\bar{X}=4,38$) görülmektedir. Bunu, ülkenin bağımsızlığının önemini kavrama ($\bar{X}=4,14$), ulusal değerlere önem verme ($\bar{X}=4,02$) ve geçmiş tarihi ile gurur duyma ($\bar{X}=4,01$) yönündeki tutumları izlemektedir. Bunun yanı sıra vatanseverlik alt boyutuna ilişkin toplam tutum puanının “çok” ($\bar{X}=4,14$) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerde vatanseverlik boyutunda olumlu tutum geliştirmede etkili olduğu söylenebilir. Çizelge 5’de vatanseverlik alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Çizelge 5: Vatanseverlik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları											
Alt Ölçek	Okul Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kar. Ort.	F	P	Scheffe
Vatanseverlik	Üst	495	4,22	0,63	Gruplar Arası	7,191	2	3,596	8,357*	0,000	1-3
	Orta	437	4,13	0,64	Gruplar İçi	583,865	1357	0,430			
	Alt	428	4,04	0,70	Toplam	591,056	1359				
	Levene: 2,838				p= 0,059						

*p<0,05

Çizelge 5’de okulun sosyo-ekonomik düzeyi açısından yapılan varyans analizi sonucunda vatanseverliğe ilişkin öğrenci tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$F_{(2-1357)}=8,357$; $p<0,05$]. Scheffe testi sonucuna göre farklılaşmanın sosyo-ekonomik açıdan iyi düzeyde olan okullar ile alt düzeyde olan okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi iyi okullarda öğrenim gören öğrencilerin tutum puanları “tamamen” ($\bar{X}=4,22$) düzeyinde iken, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okullarda öğrenim gören öğrencilerin tutum puanları “çok” ($\bar{X}=4,04$) düzeyindedir. Elde edilen bu bulguya göre, vatanseverliğe ilişkin olarak öğrencilerin olumlu tutum geliştirmesinde okulun sahip olduğu sosyo-ekonomik düzeyin etkili olduğu söylenebilir. Bu, bireysel veya toplumsal değerlerin ekonomik yaşamla ilişkisinin paralellik içinde olmasına bağlanabilir. Çünkü bireylerin beklentileri ile istek ve ihtiyaçları ekonomiye bağlı olarak değişim gösterebilir. Hem bireysel değerler hem de toplumsal değerler, bilimsel, teknolojik ve ekonomik alanda meydana gelen değişimlerden etkilenir. Tarıma dayalı üretimden, sanayiye dayalı üretime geçiş insanların çalışmaya bakışını da değiştirmiştir. Bu değişiklik iş hayatının kurallarında, toplumsal yaşantıda, maddeye karşı tutumlarda ve toplumsal değerlerde de değişikliklere yol açmıştır. Örneğin, iş hayatında girişimcilik, daha fazla kazanç, hırslı olmak, rekabet, akılcı olmak, ileriye planlama, geleneksel değerlerden az çalışmanın, kanaat etmenin yerini almıştır (TÜSİAD, 1991’den aktaran Baydar, 2009: 100).

Çizelge 6’da vatanseverlik alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Çizelge 6: Vatanseverlik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	scheffe
Vatanseverlik	1-750	711	4,09	0,65	Gruplar Arası	5,472	3	1,824	4,223*	0,006	1-3
	751-1500	335	4,17	0,68	Gruplar İçi	585,584	1356	0,432			
	1501-2250	163	4,27	0,59	Toplam	591,056	1359				
	2251 ve üstü	151	4,13	0,70							
	Levene= 2,524				p=0,056						
*p<0,05											

Çizelge 6’da ailenin gelir düzeyi açısından yapılan varyans analizi sonucunda vatanseverliğe ilişkin öğrenci tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$F_{(3-1356)}=4,223$; $p<0,05$]. Scheffe testi sonucu farklılaşmanın gelir düzeyi 1-750TL olanlar ($\bar{X}=4,09$) ile 1501-2250TL olanlar ($\bar{X}=4,27$) arasında gerçekleştiğini göstermektedir. Elde edilen bu bulguya göre, vatanseverliğe ilişkin olarak öğrencilerin olumlu tutum geliştirmesinde ailenin gelir düzeyinin etkili olduğu söylenebilir. Çizelge 7’de vatanseverlik alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyet değişkenine göre MWU testi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 7: Vatanseverlik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait MWU Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	p
Vatanseverlik	Kız	652	725,08	472755,00	201739,000*	0,000
	Erkek	708	639,44	452725,00		
	Levene: 15,206*		p= 0,000			

*p<0,05

Cinsiyet değişkeni açısından vatanseverliğe ilişkin öğrenci tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir [MWU=201739,000; $p<0,05$]. Anlamlı farklılık kız öğrencilerin lehine olup, bu fark sıra ortalamalarıyla da desteklenmektedir. Kız öğrencilerin sıra ortalamaları (SO=725,08) erkek öğrencilerin sıra ortalamalarından (SO=639,44) daha yüksektir. Bu sonuca göre Sosyal Bilgiler dersinde bu alt boyutla ilgili olarak kız öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilerin tutumlarına göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Çizelge 8: Kültürel Değerler Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
3	Aile birliğine önem veririm.	4,59	0,65
13	Çevremde yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmekten zevk duyarım	4,36	0,84
15	Misafirperverlik benim için önemlidir	4,41	0,86
21	Sınıf arkadaşlarım ile dayanışma içinde olmak benim için önemlidir.	4,27	0,93
Toplam		4,41	0,55

Çizelge 8'deki bulgulara bakıldığında, öğrencilerin en çok aile birliğine önem verdikleri ($\bar{X}=4,59$) gözlenmektedir. Bunu misafirperverliğe ($\bar{X}=4,41$), çevredekilere yardım etmeye ($\bar{X}=4,36$) ve sınıf arkadaşlarıyla dayanışma içinde olmaya ($\bar{X}=4,27$) ilişkin tutumlar izlemektedir. Kültürel değerler alt boyutuna ilişkin öğrenci toplam tutum puan ortalamasının “tamamen” ($\bar{X}=4,41$) düzeyinde olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerde kültürel değerlere ilişkin olumlu tutum geliştirmeye katkıda bulunduğunu göstermektedir. Çizelge 9'da kültürel değerler alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkenine göre KWH sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 9: Kültürel Değerler Alt Boyutu ile İlgili Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Ait KWH Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Okul Düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	KWH	p	Fark
Kültürel Değerler	Üst	495	724,76	2	13,132*	0,001	1-3
	Orta	437	677,55				
	Alt	428	632,33				
	Toplam	1360					
Levene: 4,194*		p= 0,015					

*p<0,05

Öğrencilerin kültürel değerler alt boyutu ile ilgili tutumları arasında okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından yapılan KWH testi sonucunda anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$KWH_{(2)}=13,132$; $p<0,05$]. MWU testi sonucunda farklılığın sosyo-ekonomik açıdan iyi düzey (SO: 724,76) ile alt düzey okullarda (SO: 632,33) öğrenim gören öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Buna göre sosyo-ekonomik açıdan iyi okullarda öğrenim gören öğrencilerin kültürel değerlere karşı daha olumlu tutum içinde oldukları söylenebilir. Çizelge

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

10'da kültürel değerler alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 10: Kültürel Değerler Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları										
	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Kültürel Değerler	1-750TL	711	4,41	0,55	Gruplar Arası	0,318	3	0,106	0,351	0,788
	751-1500TL	335	4,39	0,54	Gruplar İçi	408,984	1356	0,302		
	1501-2250TL	163	4,40	0,53	Toplam	409,302	1359			
	2251TL ve üstü	151	4,45	0,59						
Levene= 0,100		p=0,960								

Çizelge 10'da ailenin gelir düzeyi açısından yapılan varyans analizi sonucunda kültürel değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmadığı saptanmıştır [$F_{(3-1356)}=0,351$; $p>0,05$]. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde öğrenci tutum puanlarının “tamamen” düzeyinde olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, öğrencilerin kültürel değerlere ilişkin olumlu tutum geliştirdiklerini göstermektedir. Çizelge 11'de kültürel değerler alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyet değişkenine göre MWU testi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 11: Kültürel Değerler Alt Boyutuna İlişkin Olarak Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait MWU Testi Sonuçları						
Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	p
Kültürel Değerler	Kız	652	738,16	481283,00	193211,000*	0,000
	Erkek	708	627,40	444197,00		
	Levene: 13,193*		p= 0,000			

* $p<0,05$

Çizelge 11'de kültürel değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir [$MWU=193211,000$; $p<0,05$]. Anlamlı farklılık kız öğrencilerin lehine olup, bu fark sıra ortalamalarıyla da desteklenmektedir. Kız öğrencilerin sıra ortalamalarının ($SO=738,16$) erkek öğrencilerin sıra ortalamalarından

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

(SO=627,40) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre kültürel değerlerin kız öğrenciler tarafından daha fazla benimsendiği söylenebilir.

Çizelge 12: Saygı Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
1	Başkalarının düşünce ve duygularına saygı duyarım	4,35	0,81
2	Çevreme hoşgörü ile yaklaşırım.	4,26	0,73
20	Başkalarının çalışmasını benimmiş gibi göstermem	3,84	1,31
21	Kişilerarası ilişkilerimde adil davranmaya özen gösteririm.	4,03	1,06
Toplam		4,12	0,64

Ölçeğin saygı alt boyutuna ilişkin Çizelge 12'deki öğrenci tutumları incelendiğinde, öğrencilerin bir başkasının düşünce ve duygularına saygı duyma ($\bar{X}=4,35$) ve çevrelerine karşı hoşgörü geliştirmeye ($\bar{X}=4,26$) ilişkin tutum puanlarının “tamamen” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bunu, kişilerarası ilişkilerde adil davranma ($\bar{X}=4,03$) ve başkalarının çalışmasını kendisine ait olarak göstermeme ($\bar{X}=3,84$) yönündeki tutumlar izlemektedir. Saygı alt boyutuna ilişkin toplam tutum puanının “çok” düzeyinde ($\bar{X}=4,12$) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerde saygı alt boyutunda öğrencilerde olumlu tutum geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Çizelge 13: Saygı Alt Boyutu ile İlgili Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Ait KWH Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Okul Düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	KWH	p	Anlamlı Fark
Saygı	Üst	495	754,12	2	31,813*	0,000	1-2 1-3
	Orta	437	664,78				
	Alt	428	611,40				
	Toplam	1360					
	Levene: 7,485*		p= 0,001				

*p<0,05

Okulun sosyo-ekonomik düzeyi açısından yapılan KWH testi sonucunda, öğrencilerin saygı alt boyutuna ilişkin tutumları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$KWH_{(2)}=31,813$; $p<0,05$]. MWU testi farklılığın sosyo-ekonomik açıdan iyi düzey (SO=754,12) ile orta (SO=664,78) ve alt düzey (SO=611,40) okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında olduğunu ortaya konmuştur. Buna göre okulun sosyo-ekonomik yapısının

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

öğrencilerin saygı alt boyutu ile ilgili tutumlarının olumlu yönde gelişmesinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Çizelge 14: Saygı Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları											
	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	
Saygı	1-750TL	711	4,09	0,65	Gruplar Arası	2,264	3	0,755	0,351	0,135	
	751-1500TL	335	4,14	0,62	Gruplar İçi	550,570	1356	1,859			
	1501-2250TL	163	4,14	0,63	Toplam	552,834	1359				
	2251TL ve üstü	151	4,21	0,61							
Levene= 0,1134		p=0,334									

Çizelge 14’de ailenin gelir düzeyi açısından yapılan varyans analizi sonucunda saygı alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmadığı saptanmıştır [$F_{(3-1356)}=0,351$; $p>0,05$]. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde öğrenci tutum puanlarının “tamamen” ve “çok” düzeyinde olduğu görülmektedir. Buna göre Sosyal Bilgiler dersi, ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından, öğrencilerin saygı alt boyutuna ilişkin tutumlarında olumlu bir etki meydana getirmektedir. Çizelge 15’de çevre ve doğa alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 15: Saygı Alt Boyutuna İlişkin Olarak Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait t Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	Levene Testi		t	p
					F	P		
Saygı	Kız	652	4,20	0,61	1,882	0,170	4,442*	0,000
	Erkek	708	4,05	0,65				

* $p<0,05$

Öğrencilerin saygı alt boyutuna ilişkin puanları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde tutumları arasında anlamlı bir farklılığın bulunduğu görülmektedir [$t_{(1360)}=-4,442$; $p<0,05$]. Uygulanan t testi farklılığın kız öğrencilerin lehine olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin tutum puanları ($\bar{X}=4,20$) erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}=4,05$)

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

daha yüksektir. Buna göre kız öğrencilerin saygı alt boyutuna ilişkin tutumları erkek öğrencilere göre daha olumludur.

Çizelge 16: Çevre ve Doğa Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
6	Çevreyi ve doğayı severim.	4,42	0,79
7	Çevremi temiz tutmak benim için önemlidir	4,33	0,80
18	Doğal çevrenin korunmasında duyarlıyım	4,24	0,87
24	Tarihi eserlerin korunmasında duyarlıyım	4,21	1,04
Toplam		4,30	0,61

Çevre ve Doğa alt boyutuna ilişkin Çizelge 16'daki öğrencilerin tutum puanları incelendiğinde, öğrencilerin çevre ve doğayı sevme ($\bar{X}=4,42$), çevreyi temiz tutma ($\bar{X}=4,33$), doğal çevreyi ($\bar{X}=4,24$) ve tarihi eserleri korumada duyarlı olmaya ($\bar{X}=4,21$) ilişkin tutumlarının “tamamen” düzeyinde olduğu görülmektedir. Benzer biçimde Çevre ve Doğa alt boyutuna ilişkin toplam tutum puanlarının “tamamen” ($\bar{X}=4,30$) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca göre Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerde doğa ve çevreye ilişkin olumlu tutum geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir. Çizelge 17’de çevre ve doğa alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumlarının okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkenine göre varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 17: Çevre ve Doğa Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Alt Ölçek	Okul Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kar. Ort.	F	P	Scheffe
Çevre ve Doğa	Üst	495	4,35	0,61	Gruplar Arası	2,660	2	1,330	3,583*	0,028	1-3
	Orta	437	4,29	0,61	Gruplar İçi	503,664	1357	0,371			
	Alt	428	4,25	0,61	Toplam	506,324	1359				
	Levene: 0,486			p= 0,615							

*p<0,05

Çizelge 17’de ölçeğin çevre ve doğa alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumları arasında okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

belirlenmiştir. [$F_{(2-1357)}=3,583$; $p<0,05$]. Yapılan Scheffe testi sonucunda farklılığın, iyi düzey ile alt düzey okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik açıdan iyi düzey okullarda öğrenim gören öğrencilerin tutum puanları ($\bar{X}=4,35$), alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}=4,25$) daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre okulun sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe çevre ve doğa ile ilgili öğrenci tutumlarının da olumlu yönde geliştiği belirtilebilir.

Çizelge 18: Çevre ve Doğa Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Çevre ve Doğa	1-750TL	711	4,28	0,60	Gruplar Arası	0,913	3	0,304	0,817	0,485
	751-1500TL	335	4,30	0,61	Gruplar İçi	505,411	1356	0,373		
	1501-2250TL	163	4,29	0,65	Toplam	506,324	1359			
	2251TL ve üstü	151	4,37	0,60						
	Levene= 0,145		p=0,933							

Çizelge 18'deki Çevre ve Doğa alt boyutu ile ilgili öğrencilerin tutum puanları ailenin gelir düzeyine göre incelendiğinde, tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir [$F_{(3-1356)}=0,817$; $p>0,05$]. Bu durum ailenin gelir düzeyinin öğrencilerin çevre ve doğa ile ilgili tutumlarını farklılaştırmadığını ortaya koymaktadır.

Çizelge 19: Çevre ve Doğa Alt Boyutuna İlişkin Olarak Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait MWU Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	p
Çevre ve Doğa	Kız	652	744,35	485317,00	189177,000*	0,000
	Erkek	708	621,70	440163,00		
	Levene: 19,642*		p= 0,000			

* $p<0,05$

Çevre ve Doğa alt boyutu ile ilgili öğrenci tutumları arasında cinsiyet değişkeni açısından yapılan MWU testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

[MWU₍₁₃₆₀₎=189177,000; p<0,05]. Farklılığın kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin tutum puanları (SO=744,35), erkek öğrencilerin tutum puanlarından (SO=620,70) daha yüksektir. Buna göre bu alt boyutla ilgili olarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu tutumlara sahip oldukları ve çevre ile doğaya karşı daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Çizelge 20: Sorumluluk Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
8	Bireysel temizliğime önem veririm.	4,46	0,76
9	Sağlığıma zarar verici davranışlardan uzak dururum	4,43	0,84
16	Sorumluluklarımı en iyi şekilde yerine getirmeye çalışırım	4,37	0,84
17	Çalışmalarında düzenli olmaya önem veririm.	4,38	0,82
19	Çalışmaktan zevk duyarım	4,33	0,85
Toplam		4,39	0,53

Çizelge 20’de sorumluluk alt boyutuna ilişkin öğrenci tutumları incelendiğinde, bireysel temizliğe önem verme (\bar{X} =4,46), sağlığa zarar verici davranışlardan uzak durma (\bar{X} =4,43), çalışmalarında düzenli olmaya önem verme (\bar{X} =4,38), sorumluluklarını yerine getirme (\bar{X} =4,37) ve çalışmaktan zevk duymaya (\bar{X} =4,33) ilişkin tutum puanlarının “tamamen” düzeyinde olduğu görülmektedir. Benzer olarak, bu alt boyutta öğrencilerin toplam tutum puanlarının “tamamen” (\bar{X} =4,39) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerde sorumluluk duygusu geliştirmede etkili olduğu ve bu yönde olumlu tutum geliştirdiği ifade edilebilir.

Çizelge 21: Sorumluluk Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Okul Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kar. Ort.	F	P	Scheffe
Sorumluluk	Üst	495	4,47	0,50	Gruplar Arası	4,662	2	2,331	8,270*	0,000	1-2 1-3
	Orta	437	4,37	0,54	Gruplar İçi	382,491	1357	0,282			
	Alt	428	4,33	0,56	Toplam	387,153	1359				
	Levene: 2,644		p= 0,071								

*p<0,05

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre sorumluluk alt boyutu ile ilgili öğrencilerin tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir [$F_{(2-1357)}=8,270$; $p<0,05$]. Uygulanan Scheffe testi farklılığın sosyo-ekonomik açıdan iyi ($\bar{X}=4,47$) ile orta ($\bar{X}=4,37$) ve alt düzey ($\bar{X}=4,33$) okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Buna göre okulun sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe sorumluluk ile ilgili öğrenci tutumlarının da olumlu yönde geliştiğini belirtmek mümkündür.

Çizelge 22: Sorumluluk Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Sorumluluk	1-750TL	711	4,38	0,53	Gruplar Arası	0,474	3	0,158	0,554	0,645
	751-1500TL	335	4,40	0,52	Gruplar İçi	386,679	1356	0,285		
	1501-2250TL	163	4,44	0,54	Toplam	387,153	1359			
	2251TL ve üstü	151	4,38	0,57						
	Levene= 0,959	p=0,411								

Sorumluluk alt boyutu ile ilgili öğrencilerin tutumları arasında ailenin geliri düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F_{(3-1356)}=0,554$; $p>0,05$]. Buna göre bu boyutla ilgili olarak öğrenci tutumları ailenin gelir düzeyine göre değişmemektedir. Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde grupların tutum puanlarının “tamamen” düzeyinde olduğu dikkat çekmektedir.

Çizelge 23: Sorumluluk Alt Boyutuna İlişkin Olarak Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait MWU Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	p
Sorumluluk	Kız	652	746,13	486479,00	188015,000*	0,000
	Erkek	708	620,06	439001,00		
	Levene: 4,417*		p= 0,036			

* $p<0,05$

Çizelge 23’deki MWU testi sorumluluğa ilişkin öğrenci tutumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymaktadır [MWU=188015,000; $p<0,05$]. Sıra

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

ortalamaları dikkate alındığında anlamlı farklılığın kız öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin sıra ortalamaları (SO=746,13) erkek öğrencilerin sıra ortalamalarından (SO=620,06) daha yüksektir. Bu bulgu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile geliştirilmesi beklenen sorumluluğa ilişkin tutumların kız öğrenciler tarafından daha fazla benimsendiğini göstermektedir.

Çizelge 24: Bilimsel Tutum Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Madde No	Maddeler	Öğrenciler	
		\bar{X}	ss
10	Eleştirel düşünmeye önem veririm	3,78	0,99
11	Bilimsel düşünmeye önem veririm.	4,07	1,03
12	Yaratıcı düşünmeye önem veririm	4,12	0,95
Toplam		3,99	0,72

Ölçeğin Bilimsel tutum alt boyutuna ilişkin Çizelge 24'deki öğrenci tutumları incelendiğinde, öğrencilerin bilimsel ($\bar{X}=4,12$) yaratıcı ($\bar{X}=4,07$) ve eleştirel düşünmeye ($\bar{X}=3,78$) önem vermeye ilişkin tutumlarının “çok” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bilimsel Tutum alt boyutuna ilişkin öğrencilerin toplam tutum puan ortalamaları da “çok” ($\bar{X}=3,99$) düzeyindedir. Bu sonuca göre, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilerde bilimsel tutuma yönelik olumlu tutum geliştirmeye katkıda bulunduğu söylenebilir.

Çizelge 25: Bilimsel Tutum Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Ekonomik Düzeyi Değişiminde Gözlenen Farklılık Analizi Sonuçları											
	Okul Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kar. Ort.	F	P	Scheffe
Bilimsellik	Üst	495	4,11	0,69	Gruplar Arası	10,674	2	5,337	10,337*	0,000	1-2 1-3
	Orta	437	3,93	0,70	Gruplar İçi	700,618	1357	0,516			
	Alt	428	3,92	0,77	Toplam	711,292	1359				
	Levene: 0,048		p= 0,953								

*p<0,05

Çizelge 25'deki bulgulara, bilimsellik alt boyutu ile ilgili öğrencilerin tutumları arasında okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

farklılık bulunduğunu göstermektedir [$F_{(2-1357)}=8,357$; $p<0,05$]. Gruplardaki farklılığı belirlemek için Scheffe testi uygulanmış ve farklılığın sosyo ekonomik açıdan iyi düzey ($\bar{X}=4,11$) ile orta ($\bar{X}=3,93$) ve alt düzey ($\bar{X}=3,92$) okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Buna göre sosyo-ekonomik açıdan iyi düzeyde olan okullarda öğrenim gören öğrencilerin tutumları, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda öğrenim gören öğrencilere göre daha olumlu bulunmuştur. Bu bulgu, okulun sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin bilimselliğe ilişkin tutumların da olumlu yönde arttığını ve öğrenci tutumlarının üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Çizelge 26: Bilimsellik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Bilimsellik	1-750TL	711	3,98	0,70	Gruplar Arası	1,067	3	0,356	0,679	0,565
	751-1500TL	335	4,00	0,78	Gruplar İçi	710,225	1356	0,524		
	1501-2250TL	163	3,98	0,72	Toplam	711,292	1359			
	2251TL ve üstü	151	4,07	0,73						
	Levene= 0,523	p=0,666								

Bilimsellik alt boyutuna ilişkin öğrencilerin tutumları arasında ailenin geliri düzeyi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir [$F_{(3-1356)}=0,679$; $p>0,05$]. Ulaşılan bu bulgu bilimselliğe ilişkin öğrenci tutumlarının ailenin gelir düzeyine göre değişmediğini göstermektedir. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında bütün gelir düzeyi gruplarında öğrenci tutumlarının “çok” düzeyinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 27: Bilimsellik Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Ait MWU Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	p
Bilimsellik	Kız	652	723,69	471847,50	202646,500*	0,000
	Erkek	708	640,72	453632,50		
	Levene: 22,840*		p= 0,000			

* $p<0,05$

Çizelge 27’de cinsiyet değişkeni açısından bilimselliğe yönelik öğrenci tutumları arasında yapılan MWU testi sonucunda kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir [$MWU_{(1360)} = 202646,000$; $p < 0,05$]. Elde edilen sıra ortalamaları bu görüşü desteklemektedir. Kız öğrencilerin sıra ortalamaları ($SO=723,69$) erkek öğrencilerin sıra ortalamalarından ($SO=640,72$) daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre kız öğrencilerin bilimselliğe ilişkin tutumlarının erkek öğrencilerin tutumlarına göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

Ölçekte bulunan her bir alt boyuta ilişkin ayrı ayrı analizlerin yanı sıra, ölçeğin tümüne ilişkin öğrenci tutumları da belirlenmiştir. Öğrencilerin ölçeğin tümüne yönelik tutumlarının “tamamen” ($\bar{X}=4,24$) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilere kazandırmayı hedeflediği değerlere yönelik olarak öğrencilerde olumlu tutum geliştirmede etkili olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitapları hem ulusal hem de evrensel değerleri kazandırmada yani öğrencilerin hayat görüşlerini oluşturmada etkili bir yere sahiptir (Evin ve Kafadar, 2004: 295). Bu araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum değerlerine ilişkin öğrenci tutumları öğrenim görülen okulun sosyo-ekonomik düzeyi, ailenin gelir düzeyi ve cinsiyet değişkeni açısından incelenmiştir.

Araştırma ile öğrencilerin vatanseverlik duygusuna karşı olumlu tutum düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede en olumlu tutumun ülke ve milletini sevmeye yönünde geliştiği belirlenmiştir. Ülkenin bağımsızlığına ve ulusal değerlere önem verme ve geçmiş tarihi ile gurur duymaya ilişkin tutumların da benimsendiği ortaya çıkmıştır. Ulaşılan bu sonuç Özensel’in (2007) öğrencilerde vatan duygusunu çok yüksek bulduğu araştırma sonucu ile paralellik içindedir. Vatani her şeyden çok sevmek, vatan için ölümü göze almak ile Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak öğrencilerin en çok benimsediği değer yargıları olarak belirlenmiştir. Vatanseverlik ulusal dayanışma ve birliktelik duygusunu şekillendirir

Bunun yanı sıra sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan okullarda öğrenim gören öğrencilerin vatanseverliğe ilişkin tutumlarının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca bakarak öğrencilerin vatanseverlik duygularının gelişmesinde okulun sosyo-ekonomik düzeyinin etkili olduğu söylenebilir. Benzer sonuç ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından da belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyi yükseldikçe öğrencilerin vatanseverliğe ilişkin tutumları olumlu yönde geliştiği görülmektedir. Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç ise kız öğrencilerin vatanseverliğe yönelik tutumlarının erkek öğrencilerin tutumlarına göre daha olumlu oluşudur. Araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilerde vatanseverlik duygusunu geliştirmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, ulusal dayanışma ve birliktelik duygusunu şekillendirmede önemli bir değer olan vatanseverliğin (Yazıcı ve Yazıcı, 2010a: 906) yetişen nesiller tarafından benimsenmesi açısından önemlidir.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının ilköğretim öğrencilerinin kültürel değerlere ilişkin olumlu tutum geliştirmelerinde etkili olduğu ulaşılan bir başka sonuç olmuştur. Bu doğrultuda öğrenciler en çok aile birliğine önem vermektedirler. Bunu misafirperverliğe önem vermeye, çevredekilere yardım etmeye ve sınıf arkadaşlarıyla dayanışma içinde olmaya ilişkin tutumlar izlemektedir. Sosyo-ekonomik düzey açısından iyi okullarda öğrenim gören öğrencilerin kültürel değerlere karşı tutumlarının daha olumlu oldukları belirlenirken, ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından öğrenci tutumlarında bir farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca kültürel değerlerin kız öğrenciler tarafından daha fazla benimsendiği sonucu elde edilmiştir. Benzer şekilde Keskin (2008) yapmış olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde yer alan dayanışma, yardımseverlik, misafirperverlik değerlerini kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Yine Koç'un (2007) araştırmasında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin evrensel değerlere ilişkin tutumların kazanılmasında anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçların mevcut araştırma sonuçlarıyla örtüştüğü ve birbirini desteklediği söylenebilir.

Araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilerde saygıyı geliştirmede etkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Programın öğrencilerde sırasıyla bir başkasının düşünce ve duygularına saygı duymayı, çevrelerine karşı hoşgörülü olmayı, kişilerarası ilişkilerde adil davranmayı ve başkalarının çalışmasını kendisine ait olarak

göstermemeyi sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber, iyi ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin saygıya ilişkin tutumlarının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca bakarak öğrencilerin saygılı olmalarında okulun sosyo-ekonomik düzeyinin etkili olduğu söylenebilir. Ailenin gelir düzeyine göre öğrenci tutumlarında bir farklılaşma belirlenmemiştir. Kız öğrencilerin saygıya ilişkin tutumlarının erkek öğrencilerde daha olumlu olduğu da belirlenen bir diğer sonuçtur. Bu sonuç Gömlüksiz'in (2007) kız öğrencilerin saygıya ilişkin tutumlarını erkek öğrencilerin tutumlarına göre daha yüksek bulduğu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Benzer biçimde Keskin de (2008) Sosyal Bilgiler dersinde yer alan saygı ve adillik değerlerini kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bu sonuçlar mevcut araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Araştırma kapsamında yer alan ilköğretim öğrencilerinin çevre ve doğaya yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının etkili olduğu görülmüştür. Öğrencilerde çevre ve doğayı sevmek, çevreyi temiz tutma, doğal çevreyi ve tarihi eserleri korumada duyarlı olmaya ilişkin tutumların olumlu yönde geliştiği belirlenmiştir. Buradan hareketle Sosyal Bilgiler dersinin çevreye ilişkin olarak öğrencilere yeterli donanımı sağladığı sonucuna ulaşılabilir. Nitekim, Akengin, Sağlam ve Dilek'in (2002) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (%85) Sosyal bilgiler dersinin çevre hakkında yeterince bilgi verdiğini kabul ettikleri belirlenmiştir.

Mevcut çalışmada okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından öğrenci tutumları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Buna göre iyi düzey okul öğrencilerinin çevre ve doğaya ilişkin tutumlarının alt düzey okul öğrencilerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede okulun sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe çevre ve doğa ile ilgili öğrenci tutumlarının da olumlu yönde geliştiği ifade edilebilir. Ailenin gelir düzeyi bakımından ise öğrenci tutumlarının değişmediği görülmektedir. Araştırma ile ulaşılan bir diğer sonuç ise kız öğrencilerin çevre ve doğaya ilişkin tutumlarının erkek öğrencilerin tutumlarından daha olumlu oluşudur. Bu sonuç Gömlüksiz'in (2007) kız öğrencilerde çevreciliğe yönelik tutumların daha yüksek bulunduğu araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Benzer sonuç Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden'in (2007) yaptığı bir çalışmada da elde

edilmiştir. Bu araştırmada ilköğretim öğrencilerinin ailelerinin gelir düzeylerine göre çevreye yönelik tutumlarında anlamlı bir fark olmadığı, fakat cinsiyet açısından kız öğrencilerin lehine bir fark olduğu belirlenmiştir. Kız öğrencilerin çevreye yönelik tutumları erkek öğrencilere göre daha olumlu bulunmuştur. Bu sonuçlar, eldeki araştırma sonuçları ile birbirlerini destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin sorumluluk duygusunu kazanmalarında Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının etkili olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin bireysel temizliğe önem verme, sağlığa zarar verici davranışlardan uzak durma, çalışmalarında düzenli olmaya önem verme, sorumluluklarını yerine getirme ve çalışmaktan zevk duymaya ilişkin tutumlarının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan okullarda öğrenim gören öğrencilerin sorumluluk değerine ilişkin tutumlarının orta ve alt düzey okullarda öğrenim gören öğrencilerden daha olumlu oldukları belirlenirken, ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından öğrenci tutumlarında bir farklılaşma belirlenmemiştir. Ayrıca araştırmada kız öğrencilerin sorumluluğa ilişkin tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar Akbaş'ın (2004) ailenin sosyo-ekonomik düzeyindeki farklılıkların öğrencilerin sorumluluk kazanmada ve davranışa dönüştürmede anlamlı bir farklılık yaratmadığı araştırma sonucu ile Keskin'in (2008) Sosyal Bilgiler dersinde yer alan sorumluluk ve çalışkanlık değerlerini kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok benimsedikleri araştırma sonucuyla uyum içerisinde.

Öğrencilerde bilimsel düşünme becerilerinin geliştirilmesine Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarında önemli bir yer verilmiştir (Öztürk, 2007). Araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilerde bilimsel tutumu olumlu yönde geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede öğrencilerin bilimsel, yaratıcı ve eleştirel düşünmeye önem verdikleri görülmüştür. Bu sonuca göre, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğrencilerde bilimsel tutuma yönelik olumlu tutum geliştirmeye katkıda bulunduğu söylenebilir. Sosyo-ekonomik düzey açıdan iyi okullarda öğrenim gören öğrencilerin bilimselliğe ilişkin tutumlarının, orta ve alt düzey okullarda öğrenim gören öğrencilerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından ise öğrenci tutumlarında bir farklılaşma görülmemiştir. Ayrıca kız öğrencilerin bilimselliğe ilişkin tutumlarının erkek öğrencilerin tutumlarına göre daha olumlu olduğu sonucu elde edilmiştir.

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Araştırma sonuçları bütün olarak değerlendirildiğinde; Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının, hedeflenen tutumları öğrencilere kazandırmada etkili olduğu söylenebilir. Benzer sonuç Katılmış, Ekşi ve Öztürk'ün (2010) Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarıyla bütünleştirilmiş bilimsellik odaklı karakter eğitimi programının etkililiği üzerinde yaptıkları araştırmada da elde edilmiştir. Araştırmacılar programın, öğrencilerin bilimsellik düzeylerinin geliştirilmesinde etkili olduğunu belirlemişlerdir. Akbaş da (2007) ilköğretimdeki öğrenciler arasında bilimselliğin yüksek düzeyde benimsenen değerler arasında olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Balcı (2008) değerler eğitimi programının ilköğretim öğrencilerinin bilimsellik düzeylerini yükselttiğini belirlemiştir. Araştırmacıların ulaştığı bu sonuçlar, mevcut araştırmanın sonuçları ile örtüşmekte ve birbirlerini desteklemektedir.

Araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum değerlerine yönelik olarak öğrencilerin olumlu tutum geliştirdiği belirlenmiştir. Ulaşılan bu sonuçlar alanyazında yer alan başka araştırma sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Yazıcı ve Yazıcı (2010b) yaptıkları araştırmada yurtseverlik eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih öğretmenlerine göre daha çeşitli öğretim strateji ve yöntemlerini bir arada kullandıklarını belirlemişlerdir. Araştırmacılar bu durumu yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programının getirdiği öğretim yaklaşımlarına bağlamakta ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programının bu yöndeki etkisine vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca Akengin, Sağlam ve Dilek (2002) ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersini sorumlulukları öğretmede etkili bulduklarını ortaya koymuşlardır. Yiğittir'in (2010) çalışmasında da Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında milli ve geleneksel değerlerin doğrudan verilmesi gereken değerler olarak benimsendiği sonucuna ulaşmıştır. Ulaşılan bu sonuçlar mevcut araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Başaran da (2006) yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin topluluk halinde yaşayan insanların sevgi, saygı ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapıp birbirlerinin görüş ve düşüncelerine saygı göstermeleri gerektiği amacını benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Baysal ve Samancı (2009) öğrencilerin beşinci sınıfın sonunda programda kazanmaları beklenen ve duyuşsal alanda yer alan değerlerden duyarlılık/sorumluluk, dayanışma/işbirliği, hoşgörü, çalışkanlık, insana ve çevreye saygıyı doğru tanımladıkları ve

sıralanan değlere çoğunlukla sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Deveci ve Ay (2009) ilköğretim öğrencilerinin günlük yaşamında en çok yer alan değlerin sorumluluk, çalışkanlık, insan ilişkileri, özdenetim, ulusal değler, onurlu olma ve dürüstlük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar eldeki araştırmanın sonuçları ile örtüşmekte ve araştırmayı destekler niteliktedir.

Öneriler

Araştırma ile elde edilen bulgular çerçevesinde aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

1. Değer eğitimi etkinliklerinin etkili biçimde yürütülmesine elverişli ortamların oluşturulması için okulların imkânları geliştirilmeli ve artırılmalıdır.
2. Değerlerin benimsenerek, günlük yaşamda uygulandığı olumlu aile ortamı içinde yetişen bireylere değerlerin aktarımı daha kolay olacaktır. Böylece bireylerin değerleri özümsemesi mümkün hale gelecektir. Bunun için değer eğitiminde ailenin de değer eğitim sürecine katılması sağlanmalıdır. Bu amaçla ailelere yönelik seminer, panel vb. etkinlikler düzenlenmelidir.
3. Değerler eğitiminde önemli bir işlevi olan okul-aile birliklerinin etkililiğinin artırılması amacıyla okul-aile işbirliği geliştirilmelidir.
4. Erkek öğrencilerin değer kazanım düzeylerinin yükseltilmesi için değer eğitimi etkinliklerinde erkek öğrencilere daha çok rol verilmelidir.
5. Değer eğitiminde aile kadar öğretmenin de önemli sorumluluğu ve etkisi bulunmaktadır. Bu açıdan öğretmen ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle öğretmen değer eğitiminde öğrenciler için iyi bir model olmalıdır. Öğretmenin iyi bir model olabilmesi için değer öğretimi alanında yeterli bilgi ve beceriye sahibi olması gerekmektedir. Öğretmenlerin değer eğitimini ne tür yöntem ve tekniklerle ve nasıl öğreteceklerini bilmesi için değer eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim verilmelidir.
6. Öğretim programları öğrencilere kazandırılacak duyuşsal hedeflere uygun biçimde düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Bu çerçevede programlar değerleri etkili biçimde kazandırmaya dönük bilgilerle donatılmalıdır.
7. Değer eğitimi sadece planlı programlar ile sınırlandırılmamalıdır. Kurumun örtük programı da göz önünde bulundurulmalıdır.
8. Değer eğitimi sürecinde öğrencilerin sınıf düzeyleri göz önünde bulundurulmalı ve etkinlikler buna göre düzenlenmelidir.

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

9. Ortaöğretim kurumlarında da benzer araştırmalar yapılmalıdır.
10. Değer eğitimi ile ilgili nitel araştırmalara yer verilmelidir.
11. Ailelerin eğitim düzeylerinin öğrencilerin değerlere karşı tutumlarını etkileme düzeyini belirlemeye dönük araştırmalar yapılabilir.
12. Benzer çalışmalar özel ilköğretim okullarında da yürütülebilir.

KAYNAKLAR

- Açıkalın, M. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar: Çokkültürlü ve Küresel Eğitim. *İlköğretim Online*, 9(3), 1226-1237. <http://ilkogretim-online.org.tr>. (Genel Ağdan 08.12.2010 tarihinde alınmıştır).
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2007). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu (26–28 Kasım 2004), 673–695, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9–27.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Eğitimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403–414.
- Akengin, H. Sağlam, D. ve Arzu Dilek, A. (2002). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi İle İlgili Görüşleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16, 1–12.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bağcı, İ. (2007). J. J. Rousseau, Emile ve Çocuğun Sosyal Eğitimi. *Eğitim Klasikleri İncelemeleri* (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı), 31–41. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Başaran, Z. (2006). *Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum.

Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Baysal, Z. N. ve Samancı, O. (2009). İlköğretim Beşinci Öğrencileri ile Değerler Üzerine Bir Çalışma. IV. *Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde Sunulan Bildiri* (7–9 Ekim 2009), İstanbul.

Bolay, S. H. (2007). Aşkın Değerler Buhranı. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s.55–69), İstanbul.

Çetin, Ş. (2004). Değişen Değerler ve Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 161.

Çınar, İ. (2010). Eğitim ve Millî Güç Unsurları. *Eğitim Dergisi*, Sayı: 27. <http://www.egitisim.gen.tr/site/arsiv/62-sayi-27/513-milli-guc-unsurlari.html> 23.11.2010 tarihinde genel ağdan alınmıştır.

Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69–88.

Deveci, H. ve Çengelci, T. (2006). Sosyal Bilgiler Dersinde Duygusal Zekanın Geliştirilmesi. *II Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Kitabı* içinde (s.140–147). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Van: Milli Eğitim Basımevi.

Deveci, H. ve Dal, S. (2006). Öğretmen Adaylarının Ulusal Değerlere İlişkin Görüşleri. *III. Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 4–6 Mayıs 2006, Çanakkale.

Deveci, H. (2008). Sosyal Bilgilerde Bilgi, Beceri, ve Değerlerin Kazandırılması. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Edt: Şefik Yaşar). 187–206. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1807. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 937. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Web-Ofset Tesisleri.

Deveci, H. & Ay, T. S. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167–181.

Doğan, İ. (2001). *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Doğan, Y. ve Sezer, G. O. (2009). A Factor Analysis Study on the Skills and Values Covered in the Social Studies Course, *İlköğretim Online*, 8(2), 499–509, <http://ilkogretim-online.org.tr> (Genel Ağdan 07.12.2010 tarihinde alınmıştır).

Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Edt. Cemil Öztürk). 255–286. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (1)1, 79–96.

Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Erden, M.(2004). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293–304.

Gökçe, N. & Kaya, E & Aktay, S. ve Özden, M. (2007). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452–468. <http://ilkogretim-online.org.tr> (Genel Ağdan 15.04.2010 tarihinde alınmıştır).

Gömlüksiz, M. N (2007). Lise Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere İlişkin Tutumları. (Elazığ İli Örneği), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (26-28 Kasım 2004), 727-741, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Güven, B. ve Apaydın Timur, B. & Işık. H. (2005) Hayat Bilgisi Dersi Amaçlarının Demokratik Davranışlar Kazandırma Açısından İncelenmesi. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2) , 1–13.

Kale, N. (2007). Nasıl Bir Değerler Eğitimi? *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (26–28 Kasım 2004), 313–322, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kan Ç. (2009). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25–30.

Kan Ç. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187,138–145.

Katılmış, A. Ekşi, H. ve Öztürk, C. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarıyla Bütünleştirilmiş Bilimsellik Odaklı Karakter Eğitimi Programının Etkililiği. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50–87.

Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5 Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara.
- MEB. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6 Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara.
- Otluoğlu R. (2004). Sosyal Bilgiler İzlenesine (Programına) Bir Bakış. Toplumsallaşma, Kimlik ve Kişilik. *I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Kitabı* içinde (s.290-300). Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi ve MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özensel, E. (2007). Liseli Kız ve Erkek Öğrencilerin Değer Yargıları ve Türk Toplumunun Temel Toplumsal Kurumlarına Bakış Açılı, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (26-28 Kasım 2004), 743-769, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Özkan, R. (2010). Türk Eğitim Sisteminde Himayeci Değerler: İlköğretim Ders Kitapları Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182.
- Öztürk, C. (2007). Küreselleşme ve Bilgi Çağında Sosyal Bilgiler Öğretimi. *İlköğretimde Alan Öğretimi* (Ed.: Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan), 101-142, İstanbul: Morpa Yayınları.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Editör: Gürhan Can). 15- 39. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1064. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:581. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Web-Ofset Tesisleri.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Editör: Gürhan Can). 1-13. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1064. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:581. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Web-Ofset Tesisleri.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/sen_ulker.pdf. (Genel Ağdan 07. 10. 2010 tarihinde alınmıştır).

Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

-
- Tozlu, N. ve Topsakal, C. (2007). Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s.177–202), İstanbul.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107–120.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499–522.
- Yazıcı, K. (2009). Yeni Zelanda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Bu Programın Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İle Karşılaştırılması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 423–435.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010a). Yurtseverlik Tutum Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 901-918.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010b). Yurtseverlik Eğitimi: Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Algı Tutum ve Eğitimsel Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 649–660.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *TSA / Yıl: 11, 2*, 65-84.
- Yılmaz, M. (2006). Psikoloji. *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Edt. İsmail H. Demircioğlu). 87–106. Ankara: Hegem Yayınları (Mikro Basım Yayım Dağıtım).
- Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 109–128.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 207–223.

Ek-1: Extended Abstract

Values do not come by birth. They are developed during life process. Individuals learn values planned or unplanned during their lives. That is why, being aware of the values, generating new values, adopting them; forming one's character with values and gaining them as behaviors can be realized by means of education. This is called values education. Individuals who have not developed values may give harm both themselves and the people around them. So values education has an important place in education system. The main aim of family, community and school is to train the individuals in such a way that they can adopt the values. Students can learn good and bad, right and wrong by having values education. Values education should be supported by families and community as well as schools. The main aim of education curricula is to train effective individuals and responsible citizens. Training effective citizens and individuals includes attitudes and values. Individuals should be trained in such a way so that they can feel themselves as part of their society and the world. They gain this consciousness starting from the first days of school years. They should learn social values, social problems and their solutions. One of the important aims of Social Studies curriculum is to help students learn those values.

A large scale elementary school curriculum reform has been implementing in Turkey since 2004. The reforms aimed at major changes in social studies, mathematics, science and technology and Turkish language curricula. The new curriculum emphasizes on developing values in individuals. Social Studies curriculum gives special importance to values education, aims at training elementary school students as effective and responsible citizens and preparing them for social life. This descriptive study stresses the place and importance of Social Studies curriculum on gaining values. In this sense, the attitudes of elementary school students towards patriotism, cultural values, respect, environment and nature, responsibility and scientific attitude were determined with the study. It was also aimed at determining if there were any statistically significant differences among attitudes of the elementary school students towards the values mentioned above in terms of socio-economic level of the schools, income level of the families and gender variables.

The study was administered in 14 primary schools in Ergani, Diyarbakır, during Fall term of 2009-2010 academic year. The study included totally 1360 seventh grade students. There are 652 female and 708 male students. A five-point Likert-style scale was used as the data collection tool in the study. Validity and reliability of the scale was calculated. Kaiser-Meyer-Olkin coefficients was measured to be 0,92, Bartlett's test was calculated to be 43,402 and this result is significant at $p < 0,05$ level. There are totally 24 items in the scale. At the result of the factor analysis process six subscales were determined. The subscales were named as patriotism, cultural values, respect, environment and nature, responsibility and scientific attitude. Cronbach Alpha reliability coefficient of the scale was measured to be 0,98, Spearman-Brown correlation coefficient was calculated to be 0,97 and Guttman split-half value was measured to be 0,97. Cronbach Alpha of each subscale varies between 0,74 and 0,83. All this shows that the scale is valid and reliable.

The findings, based on 1360 students' opinions, show that elementary school students have positive attitudes towards the values named patriotism, cultural values, respect, environment and nature, responsibility and scientific attitude. Statistically significant differences were found in elementary school students' attitudes in terms of socio-economic

Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

level of the schools and gender of the students. But no statistically significant difference was found in students' attitudes towards values in terms of income level of the families. Social Studies curriculum was determined to be effective in gaining the values. These results are in parallel with the results of research studies conducted by Akbaş (2004), Başaran (2006), Koç (2007), Gömlüksiz (2007) *Gökçe, Kaya, Aktay and Özden* (2007), Özensel (2007), Keskin (2008) and Baysal and Samancı (2009).

In the light of the findings of the study following recommendations are offered;

1. As teachers carry responsibility in values education, they should be good model for their students. To provide that, teachers should participate in-service education.
2. Values education should not be limited with planned curriculum. Hidden curriculum of the schools should be taken into consideration.
3. As families have important place in values education, families should be given the opportunity of participating seminars, conferences, panels etc. to make them a part of values education program.
4. Home-school coordination should be built and developed to conduct values education effectively.
5. Male students should especially be given more opportunities to participate activities dealing with values education in order to help them develop their attitudes towards attitudes.